

FIGYELŐ

AZ ÓSI KÜLDÖTT

TORMAY CECILE három részre tervezett történeti regényének „Az ősi küldött“-nek nemrégén jelent meg második része. A két kötet elegendő alkalmat kínál, hogy mellettük egy kissé megállapodhassunk. Magyar történeti regényben ma nincsen hiány és Tormay Cecile regénye felé nem is a műfaji ritkaság fordíthatja a figyelmet, hanem éppen oly vonásai, melyek a majdnem divattá vált történeti regény-termés más képviselőitől elválasztják.

A magyar történeti regény a nemzet-sors krízisének műfaja. Legemlékezetesebb megvalósítóit irodalmi múltunk olyan időpontjain találjuk, melyek a nemzeti élet kritikus változását is mutatják. Tanulság, jóslat, jelen tendenciák igazolása az a szerep, melyet ilyenkor a szépirodalom elvállal. Időhöz kötött esetlegességét misem mutatja jobban, mint az, hogy — az egy Kemény Zsigmondot kivéve — nincsen regényírónk, kinek ez volna par excellence egyetlen kifejező formája, az írói megnyilatkozás legigazabb lehetősége. Törvénynek látszik, hogy a történeti regényhez való fordulás jelenti azt a pillanatot regényíróink életében, mely az író a közönségi feladatokra való ráismeréshez vezet. Jelzi az írói megérés idejét is, a nagyarányú vállalkozásokra célzó felkészültséget, a befejeződött alakulás ünnepi percét. Előbb jelenik meg mindig a „Karthauzi“, mint a „Magyarország 1514-ben“, előbb a „Hétköznapi“, mint „Erdély aranykora“ s ugyancsak előbb való az egyén nyomasztóan izgató álmait reveláló „Ördög-szekér“, mint a közösség öntudatát építő „Táltoskirály“, amint „Abafi“ is előtte járt „A csehek Magyarországon“-nak. Azok az íróink mindig kevesebben vannak, kiknek lelkét először érinti meg Izabella királyné alakján át a Mohács utáni évek tragédiája s csak azután nyúlnak a kedély ködképei felé. A történeti regény az az ércnél örökebb monumentum, mely a legbiztosabb összekapcsolója író és közösség életének. Sehol másutt nem mutatja magát az író oly fenntartás nélküli szolgáltevőnek, mint ebben a műfajban. Éppen ezért nincs is még egy műfaj, amely több alkalmat adna a közönségnek arra, hogy igazinak fogadjon el talmi művészetet, irodalmi értéknek a majdnem értéktelenséget.

Pedig a múlt vonzása a közösségi tudat időszerű formálásán és a szolgáltevése túl kétségtelenebb és egyetemesebb erővel is működik. A vonzás kettős. Vonz az életet formáló történeti ember nagyság a maga problémagazdag emberi teljességével, az ismeretlen szellem Hegel-i megtestesítésével. Itt van mód és lehetőség, hogy kielégítetlen írói vágyalmok megvalósulhassanak s a művészi emberteremtés eljuthasson a legtökéletesebb végeredményig. Tény és mítosz, ember és félisten oly találkozása jöhet létre, mely sehol másutt nem hordja magán oly kétségtelenül a valóság megvesztegető bélyegét. Az élet teljéből való írói nagyotmarkolás akadálytalan. Ha kell, itt lüktethet a legbővebb vér, ölelhet vagy sújthat a legrobosztusabb kar, tervelhet későbbi századok tapasztalatát egyetlen időpontba koncentrálón az agy, omolhat össze a legnagyobb jószág, garázdálkodhatik a legféltelenebb bűn és düböröghet a legegészebben befejezett tragédia szekere. A múlt

történések intező embere, ez a legbiztosabb „epikai hitel“, az írói emberalkotás korlátlanul tágítható és díszítményekkel ellátható öntvény-formája.

De vonz a múlt a maga egészében is. Oly tartalmak által, melyek sokkal kevésbé élnek a köztudatban, mint a nagy történeti személyiségnek tudomány és nevelés által meghúzott kontúrjai. E tartalmakról eszközök és a nyelv szórványos emlékei tesznek bizonyosságot. A rozsdette kardra rálátni az élő kezét, a nyelvi emlékből kihallani az eleven gondolatot és érzelmet, a várromokat újjáépíteni s emberekkel megtölteni, elmúlt életstílust feltámasztani és ebben az életrekelte emberi közösségben örökkévalóságokat megtalálni: oly csábítás, melynek engedni a művészi alkotókedv lényegével azonos. Az író ilyenkor „nem kölcsönöz Clitól nagy motívumokat, mely saját bellényegéből szövi ki a katasztrófát s a kortól jobbára csak színt, zamatot, szellemet vesz át“ — írja Kemény Zsigmond. Köztudat és tudomány ellenőrző tekintetét sem ez, sem amaz előbbi úton nem tudja kiküldeni. Bitkán szabadulhat attól a vádtól, hogy ő a „népszerű történettudat“ terjesztője, noha ennek a népszerű történettudatnak az eredetét nem is mindig a szépirodalomban, hanem a tudomány egy előbbi fokán kell keresnünk.

Tormay Cecile regényének középponti alakja nem ismert történeti személyiség, noha a háttérnek, a tatárdulásnak e mára vonatkozatható katasztrófa-képzete nem egy országsorsot intező ember sorsát vetíthette volna az írói fantáziába. A tatárok elől menekülő IV. Béla király alakja csak egyszer és csak egyetlen pillanatra suhan át, távoli és titokzatos zárkózottsággal, a cselekvényen. A regény más, kisebb szereplőiben sem ismerhetünk rá történelmi emberekre. Nagy vonalakkal tipizált háterek Ők, kik között tragikus vándorutakon jár a főszereplő, Ung vitéz. Van benne valami a német romantika vándoraiból, kik messzi és bizonytalan végű utakra vállalkoznak egy szimbólumért vagy rögeszméért. Nyugatról tart haza felé, még gyermekkorában szerzett és odakünn szélesre nyílt hasadással a lelkén: homályos ösztönök húzzák vissza ősi vallás és ősi erők titokzatos forrásai felé. A regény első kötete nem is más, mint megérkezése ennek a kettéhasadt léleknek a hazai tájakra, az egyén új megkapaszkodást kísérlete a sokáig nélkülözött itthoni rögön. E kísérlete hiábavaló. Egy el nem ért, holt szerelmes emléke és a tatárvesz híre riasztja tovább újabb útra és megállás nélküli vándorlásra.¹

A most megjelent második kötetben bomlik ki a maga teljességében a regényes mondanivalónak az a középponti ága, melyet egyaránt növelt a kompozíciós szimmetria és az írónak az öröknek felismert problémára, a kelet-nyugat, az erős pogányság és szelídítő kereszténység ellentétere függesztett tekintete. Hogy ez az ellentét a regény idejébe lokalizáltan mennyire bizonyíthatatlan, a történettudomány már megmutatta és megláténe okát ráírta a „népszerű történettudat“ számlájára.⁸ Jellemző vonása ennek az ellentét-képletnek, hogy első megjelenése pontosan egybeesik a mai értelmezésű nemzeti öntudat mintegy száz év előtti, romantikusan színezett megszületésével, tragikus kettősségben mutatván már a születés pillanatában a nemzetsors önszemléletét, mely éppen akkor, midőn e nemzeti önerőben a közösségi fejlődés rúgójára ismer rá, ugyanakkor a maga egyedülvalóságának kínzó állapotát, az európai társtalanságban ősi rögzítő gyökerek utáni vágyát is nézni kénytelen. Lírai eredetű volt e kettősségre való ráismerés és irodalmi eredetét még századunk elején történő újabb feltűnésekor is megtartotta. Nemzetünk lírai magatartása volt ez, akár Herczeg Ferenc „Pogányok“-jában, akár Ady Endre költészetében keressük meg hozzá

¹A regény első részének ismertetését l. Magyar Szemle XXI. köt. 156—71.

²Deér József: Újabb történeti regények. Magyar Szemle XXIII. köt. 41—491.

az irodalom bizonyítékait. Az eredeti lírai magatartás ma azonban arra hajlik, hogy egy lépéssel tovább is menjen és Európa újrafogalmazott antinómiáiban, a latin-germán szembenállásban a mi megkisebbedett életünk politikai gyakorlatának is időnként hatáskört kereső irányítójává alakuljon.

Minden dicséret megilleti Tormay Cecilét, hogy ezt a romantikus irodalmi életérzésből kilépett gondolatot nem torzította el a könnyű lehetőségek egyik iránya felé sem. Lehetett volna belőle a magyarság szenvedőn vagy felhorgadón patetikus póza (a lírai eredet ehhez sem adta volna a legtöbb csábítást) és lehetett volna, mint már nem egyszer megtörtént (a logikus szavakat is megtűró eszme ide vihet) a nemzeti öntudatra ébresztés egyetlen aktiváló eszköze. Tormay Cecile regényében megmaradt a maga eredeti sűrítettségében, egyetlen, bár szimbólummá emelhető embernek a regényszerkezet megkövetelte életformájaként, melynek nyílt ingadozásait nyugvópontra, ellentéteit szintézisbe vinni éppen a mű feladata. Ung vitéz, miután látta a Sajó mellől menekülő királyt és a szétzüllött hadak maradványait, látta mindazt a pusztulást, melybe az ország jutott, gyermekkori tűnődéseiből eljut a nemzetmegmentés új élettartamát adó gondolatához. Szűkebb egyéni célkitűzései már hamvukba haltak s a megüresített lélekbe annál nagyobb erővel tör be a magasztosabbnak felismert cél megvalósítása, a ledölt nemzet felemelése. Csak egy utat lát s erre egyéni és közösségi keserve együtt vezet: hallani és megtudni azokat az elsüllyedésre ítélt szózatokat, melyeket valaha a pogány táltosok mondtak a hódító, erős és megfélemlíthetetlen ősöknek. A külföldről hazatért vándor elkezdti itthoni vándorútját (a magyar lélek e belső vándorlását) fel-felvillanó nyomok, biztató jelek és fenyegető ellenkezések között az ősi erők rejtetten élő forrása felé. Kapcsai, melyek előbbi életéhez kötötték, egyre lazulnak. Szerettei eltűntek a tatárdulásban, szülőháza rom, kísérői elmaradoznak mellőle. Magányos lovas, mint az a régi, aki egyik irodalomtörténetünk első lapjáról lépett a multbanéző magyar szem elé. El is jut egy titokzatos erdőbe, majd az ennek a mélyén álló várba, ahol az utolsó táltos él. Eléje járulhat s várja tőle a felszabadító, ősi erőket új életre keltő szavakat. De a táltos már megnémult. Nincs hang, mely misztikus erőket tartalmazón átszarmazhatna a régi bizonyosságot szomjazó lélekre. Amit a rejtőző múlt adhat, semmi más, csak „időtlen hallgatás“ és az áldás tehetetlen kézmozdulata. Ennek a múltnak a jövőhöz már nem lehet szava.

Szándékosan mostuk így szét néhány fontosabb lírai elemére a regény epikus anyagát. Noha e mostani második rész sokkal gazdagabb kézzelfogható epikumban, mint az első, mégis lírai feszülései adják össze részeinek erejét. Ha a regényt elolvasása után letesszük magunk elé, csak a legnagyobb erőfeszítés segít bennünket ahhoz, hogy konkrét tárgyi elemekre visszaemlékezzünk. Az epikus mozzanatok önmagukban nem tudnak lelkünkben megmaradni, mert hiányzik a sok mozdulatú realiztikus részletezés. Megpróbálhatjuk jellemalkatok lélektani rendbe állítását. Még a főhősnél is hiányozni fog a naturális teljesség nem egy eleme. Hiába igyekszünk a történeti korrajz dolgokban, tettekben nyilvánuló, logikus vonalait meghúzni. Még maga a központi eszmetartalom, ős napkelet és nyugat fatális egymásnak meredése is a homályba hátrál előlünk. Ami azonban megmarad, több ezeknél, nem kárpótlás holmi hiányokért, hanem lényeg, a tudatos szándékok felett uralkodó, ösztönös írói vallomástevés. E vallomástevésben világkép rejlik. A világkép pedig (bármily veszélyt rejt is magában az egyetlen kifejezés elégtelen volta) dolgok és tettek emberközelsége. íme egy részlet: „A fűzestől feljebb került a nap, belefogódzott a két, mohos vén ágba, ráhajolt a magárahagyott árva vitézre és odamelegített a szíve tájára. Ettől a melegtől lassanként valamilyen idegenszerű zsibbadt álomba fordult az öntudat-

lansága. A lélekzete mélyet merített a tiszta futó vizek, zöld zombékosok, szabad rétek fanyarkás ízéből. A szél meg-megzizzentette a partmenti örvényfűveket, csendesen összesuhintotta az ágakat. Olyan volt ez, mintha az ember felett a fákon, hogy ő meg ne hallja, nagyon halkán suttognának. A látás nem másul meg tárgyiasabbnak tetsző pillanatokban sem: „A renetegben lerokadt egy óriás. Reccsenve felüvöltött és lassan félelmetesen dőlni kezdett az erdők őse. Esésétől sokáig visszhangzott a vadon. A roppant tölgy jajgató fiatal fákat sodort magával. Zihálva nyöszörgött az összezúzott cserjés. És a fa belső korhadásának sárga porfelhőiben megrázkódott az egész erdő. A tölgy helyén szakadék tátongott. Kifordult gyökerei, mint ragadozó karmok, földet és köveket emeltek és a tájból riadtan hussantak tova a menekülő madarak. Alattomos futással erdei állatok iramodtak odébb. Aztán csend lett a növekvő homályban ... Mint gonosz varázslattól megváltozott arrafelé az erdő. A nagy roskadás összekuszálta a vadont... A halomba dőlt vadonból felsóhajtoztak a leterített fák. A visszanyújtózó gallyak keservesen tördelték egymást...” Az írói látásnak ez a fajtája ma, amikor csak a hideg leleplezés és az intellektus önmagában való villódzása felé vezet az út, teljesen ismeretlen. E ponton azonban már az író stílusához értünk.

A regényből a stílusnak két rétege fejthető ki. Az egyik réteg: a tárgyhoz idomulás. Akart archaizálás ez, melyen érezhető a történeti regényírás realisztikus igényeinek tett engedmény. Eredete nyilvánvaló. A középkori magyar prózaszövegek legjellemzőbb stiláris sajátosságait tette át az író a regénybe. Az akart régiesség felőlőbb elemei a szótagfüggelékekkel ellátott szavak (pediglen, miglen, megintelen, legottan), körülményeskedő összetételek (merthogy, néminemű, nagyrégi). A stílbeli korszerűség más eszközeiként jelentkeznek a kódex-nyelv latinizmusait mértékkel felelevenítő kifejezőformák és mondatképletek, melyek annyiban közösek az előbbiekekkel, hogy ők is a stílus bizonyos kényelmes szétterülését, naiv terjengősségét hozzák magukkal. A főhős szájából igen ritkán halljuk ezt a beszédmódot, annál gyakrabban a mellékalakokéból, kétségtelen bizonyítékeként e stíl másodlagos és csak a „couleur temporelle“ céljait szolgáló jellegének. Bár igen ritkán a tájéjtés még tovább színező hangjai is hallhatók, a korszerűség szerepét nem ők viszik. A korszerűség irodalmi eszközökkel dolgozik: egy már annak idején is irodalmi alkalmazkodásból létrejött magyar nyelv elemeivel.

A regény a stílus másik rétegével simul hozzá Tormay Cecile eddigi regényeihez. E másik réteg éppen ellenkező színű, mint az előbbi s ez a hordozója az írói világképnek is. Egyedülálló e stílus, amint a világkép is az. „Az emberek a kövek között“ és „A régi ház“ c. regényeiben már teljességre és klasszikus tisztaságra jutott stílusnak alapanyaga megmaradt. A finom fátylon áttört ragyogás, a környezet lélekkel átíratása, az epikai mozzanatokkal a legbelül folyton alakuló emberi léleknek együttjátszatása az előbb idézett részletekből is kiviláglik. E stílus, melyet a magyar kritika már nem egyszer megfigyelt és értékelt, „Az ősi küldött“-ben most még egy fokkal nyugodtabbnak és zártabbnak mutatkozik. A műgond még erősebb és fegyelmezőbb. Mondatformái a leggazdaságosabb térérzékkel rendelkeznek, képeinek szuggesztív ereje állandóan érzi a célt, ameddig elhatnia kell. Szókincese, noha nem csillogtat meg különleges trouvaille-okat, a kapcsolatok szoros koncentrátsága által eddig nem ismert fényeket és árnyalatokat tud a lélekre rálehelni. Regénye a magyar próza életében szilárd magaslat, mely a stílus élvezői számára biztatást nyújtó hely. Róla nyugodt szemmel tekinthetni le oldó és zavaró áramlásokra.

KERECSENYI DEZSŐ

CUKORFOGYASZTÁS FALUN

A CUKORFOGYASZTÁS alakulásából bizonyos következtetéseket lehet levonni egy ország lakosságának jólétére és kulturális viszonyaira.

A magyar cukorfogyasztás fejátlaga 1933-ban 9.5 kg volt. Ez igen alacsony, ha a nyugati országok cukorfogyasztásával hasonlítjuk össze. Angliában 51.5 kg a fejátlag, Dániában 48.7 kg, Svédországban 45.3 kg, Svájcban 42.9 kg, Hollandiában 35 kg, Norvégiában 31.8 kg, Csehszlovákiában 27 kg, Ausztriában 26.5 kg, Németországban 23.5 kg. Egyedül a délkelet európai agrárállamok fejátlaga alacsonyabb a magyar fejátlagnál, így Romániában 6.6 kg, Jugoszláviában 6.5 kg, Bulgáriában 4.9 kg a fejátlag. Európa cukorfogyasztási fejátlaga 17.4 kg, míg a világ minden lakosára 11.4 kg cukorfogyasztási fejátlagot állapít meg a statisztika. Magyarország fejátlaga tehát mintegy 10%-kal alacsonyabb az egész világ fejátlagánál.

Jelentőséggel bírna a magyar cukorfogyasztás társadalmi rétegenként való megoszlásának vizsgálata, amelynek eredménye egyben a cukorfogyasztás alacsonyságának okait is kideríthetné. Az alábbiakban a magyar falu cukorfogyasztását tesszük vizsgálat tárgyává.

A faluhigiénikusok többször rámutattak arra, hogy feltűnő a magyar földműves lakosság étrendjében a cukorral készíthető ételek mellőzése. A földműves lakosság szénhidrátszükségletét majdnem kizárólag a kenyérmagvak és a burgonya fedezik, mert a kenyér, tésztafélék és a burgonya képezik táplálékának túlnyomó részét.

Kétségtelen, hogy a szervezet szénhidrátszükségletét megfelelő mennyiségű keményítő fedezni képes és — az eddigi kutatások szerint — a cukorfogyasztás hiánya nem okoz különösebb károsodást a szervezetnek. Mégis a cukornak mint hő- és energiaforrásnak különös jelentősége, hogy a szervezet teljesen kihasználhatja, az emésztőszervek megterhelése nélkül, ami nem lehetséges a keményítőfélék fogyasztása esetén. Másik jelentősége az, hogy a cukorral készíthető ételek nagy száma változatosabbá, ízletesebbé teszi az egyhangú étrendet. Nélkülözhetetlen a cukor a mesterségesen táplált csecsemők, továbbá a kisgyermekek számára. Éppen ezért nem küszöbölhető ki a néptáplálkozásból.

Tehát nem érdektelen a földműves lakosság cukorfogyasztásának alapos, részletekre is kiterjedő vizsgálata, amelyet adatgyűjtésünkben statisztikai módszer alkalmazásával véltünk valamennyire megközelíteni.

A földműves lakosság a birtokolt föld nagysága szerint különböző kategóriákba osztható, mert a vagyon nagysága határozza meg társadalmi és anyagi helyzetét, tehát életszínvonalát is.

Adatgyűjtésünk a következő — a földműves lakosság minden rétegét magában foglaló birtokcsoportokra terjedt ki:

1. Földnélküli mezőgazdasági munkavállaló (napszámos-sommás munkás). 2. Gazdasági cseléd. 3. 0—5 holdas törpebirtokos. 4. 5—10 holdas

kisbirtokos. 5. 10—20 holdas kisbirtokos. 6. 20—30 holdas kisbirtokos. 7. 30—50 holdas kisbirtokos.

Az 50 holdon felüli birtokcsoport cukorfogyasztásával nem foglalkoztunk, mert ez kevésbé jellemző birtoktípusa a magyar kisgazdatársadalomnak és így adatai nem bírnak nagy jelentőséggel.

Mindegyik birtokcsoportból 100—100 család cukorfogyasztását vizsgáltuk az 1933—34 termelési évben. (1933 szeptember 1-től 1934 augusztus 31-ig.) Az adatgyűjtésben a családot vettük alapul mint fogyasztási egységet, mert így pontos adatokat kaphattunk; ebből azután kiszámítottuk az egy emberre eső fejátlagot.

Cukorfogyasztás az 1933—34. termelési évben

Birtoktípus	családok száma	családtagok összesen	Az elfogyasztott cukor kg-ban	Az egy emberre eső fejadag, kg-ban
I. Földnélküli mezőgazdasági munkavállaló	100	586	736	1'25
II. Gazdasági cseléd ..	100	598	681	1'14
III. 0—5 holdas kisbirtokos	100	543	717	1'32
IV. 5—10 holdas kisbirtokos	100	392	1175	2'99
V. 10—20 holdas kisbirtokos	100	356	1317	3'69
VI. 20—30 holdas kisbirtokos	100	379	1302	3'43
VII. 30—50 holdas kisbirtokos	100	384	1428	3'72
Összesen	700	3238	7356	2'27

A legalacsonyabb fejátlagot a gazdasági cselédeknél találjuk, a legmagasabbat a 30—50 holdas kisbirtokosoknál. A fejátlag általában a vagyon nagysága szerint emelkedik. Ha összehasonlítjuk az adatokat az ugyanezévi országos fejátlaggal (9-54 kg), arra a megdöbbentő eredményre jutunk, hogy a gazdasági cselédek cukorfejátlaga nyolcadrésze, a 30—50 holdas birtokkategória fejátlaga harmadrésze, az összes birtokcsoport fejátlaga pedig mindössze negyedrésze az országos fejkvótának.

A magyar falu tehát alig fogyaszt cukrot, mert árát képtelen megfizetni. A falusi tanítók több helyütt panaszkodnak, hogy a gyermekek bort reggeliznek és ittasan mennek az iskolába, ahol képtelenek figyelmüket koncentrálni. Ennek a korai alkoholizmusnak eredménye a tanulmányi előmenetelben is megmutatkozik, nem szólva egyéb hátrányos következményeiről. Eredménytelen minden antialkoholista propaganda, mert a parasztok azzal érvelnek, hogy a szokásos reggeli: tej, rántottleves, kenyér egyhangúságát nem tudják elviselni, kávé pedig nem adhatnak a gyermekeknek, mert nem telik cukorra. A cukor drága kincs a legtöbb falusi háztartásban és csak kivételes alkalmakkor — lakodalom, keresztelő, nagy ünnepek — kerül az asztalra édes sütemény, lekvár, befőtt. A cukrot legjobban a csecsemők, kisgyermekek, iskolásgyermekek és szoptatós anyák nélkülözik. És mindezt az a stereotíp válasz: „Drága a cukor!”

Mi ennek a mondásnak a háttere?

A cukor ára nálunk kilogrammonként 1.27—1.32—1.36 pengő. Németországban 78 pfennig (11.6 P), Ausztriában 1.32 schilling (1.05 P), Csehországban 6 csehkorona (0.84 P). Tehát lényegesen alacsonyabb a hazai cukorárnál.

Értékes felvilágosítást nyújt a cukorárpolitikáról és a cukorkivitelről Móricz Miklós „Cukorkivitel és cukorfogyasztás“ című cikke,¹ amelyből szószerint idézzük a következőket:

„A cukor ára ma a nagykereskedelemben kg-ként 121 fillér s ebből 50 fillér a cukoradó. A nagykereskedő tehát 1 kg cukorért 67 fillért kap.“
 „A cukor belföldi árában mindig nagy szerepe volt a kiviteli lehetőségeknek. Természetes, hogy olyan időkben, amelyek a cukor nemzetközi eladásának kedveznek, a kivitt cukornál elért nyereség a belföldi árat is mérsékelheti. Feltűnő, hogy a cukor belföldi ára mindig egészen merev monopolisztikus ár volt, tekintet nélkül arra, hogy milyen mértékű volt a kivitel és hogy a gyárak milyen árakat tudtak elérni a nemzetközi piacokon. A béke utolsó éveiben a kivitel elég nagy arányú volt.“

1910-ben a kivitel értéke mai pénzben 74 millió P. 1914-ben 41.3, 1927-ben 30.2, 1929-ben 48.5, 1933-ban 2.3, 1934-ben 37 millió P.

A kivitt cukor eladási egységára a következőképpen alakult: 1910-ben kg-ként 36.9 fillér, 1914-ben 31.4, 1927-ben 44.9, 1933-ban 10.5, 1934-ben pedig 9.3 fillér.

„A kivitel tehát a gyártásban egészen lényegtelen hányadra csökken és a gyártás minden költségét a belföldi fogyasztásnak kell viselnie, viszont a belföldi fogyasztás között és a kivitel között mindig az volt a viszony, hogy a kivitel olcsó árait ugyanúgy, mint annyi más cikknél és különösen mint a mezőgazdaság nyersterményeméi is, a hazai fogyasztásnak kellett megfizetnie. A gyárak szempontjából ma a helyzet nagyon kedvezőtlen, mert a kiviteli piacokat csaknem elvesztették, a hazai fogyasztás szempontja pedig az, hogy a cukoripart erőteljes kivitelre méretezték és annak most minden terhét kénytelen maga viselni. Most javára válik az ár megkötött volta, de azért a helyzeten nem segíthetne más, mint az, hogy a gyárak a megfelelő árpolitikában a hazai fogyasztás terjedését segítsék elő. Erre az ad elméleti alapot, hogy pl. 1933-ban a hazai és külföldi eladást is számítva, a cukor átlagára csak 51.3 fillér volt, ami úgy állott elő, hogy a belföldi fogyasztó 71 fillért, a külföldi pedig 9.3 fillért fizetett a magyar cukorért.“

A cukorfogyasztás nagymértékben emelkednék és a cukorgyárak bevételeit is fokozná, ha az egyre lanyhuló kivitel erőltetése helyett a cukorgyárak inkább a belföldi fogyasztás részére kalkulálnának 51 filléres árat.

Az egészen szegény és cukorhoz nem jutó néposztály cukorellátásának szempontjából figyelemreméltó dr. Waltner Károly szegedi egyet. m. tanár ajánlata, amely a községi és OTI orvosoknak azon a jogán alapszik, hogy indokolt esetekben az Országos Betegápolási Alap és az Országos Társadalombiztosító Intézet terhére Ovomaltint, Hordenzimet stb. (igen magas cukortartalmú és elég drága tápszerek, tápcukrok) rendelhetnek. Dr. Waltner azt ajánlja, hogy ne csak tápszereket, hanem cukrot is rendelhessenek az orvosok indokolt esetben az ÓBA és az OTI terhére. Ez a megoldás csökkentené azokat az egészségügyi károkat, amelyek a cukorfogyasztás hiánya miatt a legszegényebb társadalmi osztály csecsemőit, kisgyermekait, iskolásgyermekeit érik. A cukorkérdés végleges rendezéséig, sőt azután is, nagy szolgálatot tenne az orvosok rendelési jogának ez a kibővítése.

A falu cukorszükségletének egyrészét tulajdonképpen fokozott méztermelés is fedezhetné. Így emelkedhetnék a közvetett cukorfogyasztás, függetlenül a répacukor árától. A méhészkedés feltételei: 1. megfelelő környezet: kert, akácus, hársfás terület, igen jó, ha a közelben legelő van.

¹A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal főlhivatalos statisztikai tudósítója, a Stud 1935. február 27.-1 számában.

2. Kis tőke: kas, illetve kaptár és néhány méhcsalád beszerzésére. Annak bizonyítására, hogy a méhészkedés nem jelent nagyobb anyagi és időbeli megterhelést a falusi család számára, néhány adatban ismertetjük a méhészkedéssel járó dologi kiadásokat. Egy régi típusú kaptár ára 12—20 P, modem típusú kaptár ára 16—40 P. Élettartamuk megfelelő gondosság mellett 30—40 év. Egy kas ára 2—4 P. Élettartama 3—5 év. Egy raj méh ára 5—8 P. Egy méhcsalád évente, kedvező időjárás esetén 15—30 kg mézet termel. Kedvezőtlen, esős, hűvös nyáron természetesen jóval kevesebbet. Átlagos számítással egy öt tagból álló földműves család cukorszükségletét három méhraj fedezni képes. Három méhcsalád gondozása pedig egészen kevés munkát ró a családra. Bizonyos birtokcsoport számára sajnos, elérhetetlen a méhészkedés. Így pl. a gazdasági cselédek lakáselhelyezése a legtöbb helyen alkalmatlan méhes létesítésére. Fejlett szociális és humánus érzékkel bíró földesurak azonban megfelelő kert rendelkezésre bocsátásával itt is segíthetnek.

A legnagyobb és legnehezebb feladat a méztermelés propagandájára vár, mert a falusi lakosság idegenkedik a méhészkedéstől. A szakismeret elsajátítása már nem nehéz. Megoldható az iskolán kívüli népművelés tanfolyamaival. A mi népünk különben is értelmes, tanulókéony és megfelelő irányítás mellett megkedveli a méztermelést, ha látja, hogy ezzel nemcsak a család cukorszükségletének jelentős részét képes fedezni, hanem kevés munkával új jövedelemforrásra is szert tehet.

BOROS MARGIT

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

A német öntudat megnövekedése, az angol miniszterek Hitlernél, Hitler nyilatkozatainak hatásaj Mr. Eden Moszkvában, Varsóban, Prágában – Az európai hatalmak konstellációja Németországgal szemben, az egyes hatalmak helyzete – Stresa, Mussolini sikere: angol-francia-olasz antant; a genfi határozat – Magyarországot illető következesek; a jövő római konferencia

FÖLDRÉSZÜNK mind aggodalmasabb órákat él át; a békés újrendezésnek különben is szerény reményei pedig mindinkább fogyóban vannak. Az 1918-ban győztes vagy győztesnek látszó nemzetek közül, amennyire meg tudtam akkor állapítani, egyetlen egy sem, államférfiaik közül pedig vajmi kevesen — például Smuts tábornok — ismerték fel az akkori helyzet tragikumát és az egyetlen állandó jellegű békés megoldásnak a lehetőségét. A párizsi békekonferencia egy teljes, lenyűgöző, ellenállás nélküli győzelem benyomása alatt állott és ehhez képest intézkedett. Már pedig a fennálló történelmi erőviszonyok közt, különösen a Német Birodalom óriási erőtartalmát tekintve, tulajdonképpen már akkor nem volt sem győztes, sem legyőzött. A helyes és tartós megoldás tehát a tisztességes, az összes szerződő felekkel egyetértésben létrejövő megegyezéses béke lett volna. E helyett rákényszerítettek Európára egy kényszerzubbonyos fegyverszünetet, amelynek fenntartására semmiféle politikai vagy katonai erő nem lehetett elegendő és amely — a németseg

szunnyadó, elkábult népi erőinek újjáéledésével — kénytelenül a bomláshoz, a mai káoszhoz kellett, hogy vezessen. A létérdekeiben respektált, meg nem szégyenített Németországgal meg lehetett volna találni a huzamosabb kooperáció lehetőségét és akarást a békés európai együttműködésre addig is, míg valamely más nagyobb interkontinentális közös veszély — elég a távolkeleti perspektívára mutatnunk — nem hozott volna valamely erősebb szolidaritást létre Európa népei között. A pillanatot 1918—1919-ben elmulasztották. Arra pedig, hogy a mai, nemzeti öntudatában minden eddiginél egységesebb és erősebb, az önérzetében vérig sértett Németországtól minden komoly és ismételten hangsúlyozott békevágya mellett mit lehet a jövőben várni, csak asztrológusok és egyéb jövőmondók merhetnek választ adni.

Mert bármi legyen is a mai helyzet megfigyelőinek vagy szenvedő részeseinek a véleménye Németország mai külpolitikájáról és a birodalom meg a kontinens jövőjéről, Hitler egy óriási alkotását és érdemét el kell, hogy ismerje mindenki: a német nemzeti öntudatot és egységet hozta létre. Úgy mint Mussolini az *Italianitá-t*, úgy helyezte a braunschweigi, württembergi vagy bajor *Heimatsbegriff* helyébe az egységes német gondolatot, a *Deutschtum* gondolatát — erősebben, mint Fichte, a gondolkodó vagy Bismarck, a cselekvő! Ezzel így kell számolni — a maga intranzigens erejével, más érdeket vagy szempontot sokszor meglátni sem akaró göggyével és, bizonyos mértékig, a legyőzhetetlenségével. És ez az a nagy megoldhatatlan vagy legalább is annak látszó probléma, mely ijesztően mered elsősorban a nagyhatalmak és államférfiak elé, akik valahogyan mégis felelősek népük sorsáért vagy legalább is felelőseknek kell, hogy érezzék magukat.

A német nemzeti öntudatnak további óriási megerősödését jelentette a Saar-szavazás tüneményes eredménye: a „némettel vagyunk“ gondolatnak győzelme. Az események történelmi egymásutánjához, mely a március 16-i német véderőtörvényhez, a versailles-i szerződés katonai szakaszai egyoldalú eltörléséhez vezetett, valószínűleg ez a nagy siker, a Führer tekintélyének elképzelhetetlen megerősödése adta meg a döntő lökést. A majdnem teljesen befejezett katonai felszerelés és a véderő újjászervezése mellett minden német jóhiszeműen meg van győződve arról, hogy most már mindent el kell émiök. Jóhiszeműen, joggal, őszintén adta tehát elő, belső szenvedélytől fűtve és feltétlen igazságától áthatva Hitler, a Führer és kancellár angol vendégeinek, Sir John Simonnak és Sir Edennek a március 25-i és 26-i berlini találkozáson Németország politikai elgondolását és igényeit. Ahogy azt az angol külügyi államtitkár alsóházi nyilatkozataiból megtudtuk, előadta, hogy először is a Németbirodalom nem hajlandó a javasolt keleti Locamo-paktumhoz, kölcsönös segélynyújtási egyezmények hálózatához csatlakozni. Az ilyen egyezményeket veszélyeseknek tekinti, Németország érdekeivel ellenkezőknek; míg a birodalom és a keleteurópai béke érdekeit biztosítottaknak látja egyszerű kétoldalú meg nem támadási szerződésekkel és azzal a formulával, hogy a szerződő felek kötelezik magukat a támadótól mindenféle segítséget megvonni. Bár itt is kénytelen rámutatni arra, mily nehéz, illetve csaknem lehetetlen a támadó fogalmát meghatározni. Azonban Litvánia kivételével hajlandó minden egyes szomszédjával ilyen meg nem támadási egyezményeket kötni. A dunai paktumtól elvben nem vonakodik, de rámutat arra, hogy az Ausztria belügyeibe való intervenciótól tartózkodást nehéz mindenkire nézve világosan és kötelezően megformulálni, már pedig a birodalom azt kívánja, hogy ez minden államra egyaránt érvényes legyen. A londoni jegyzőkönyvben javasolt — a rajnai Locamót kiegészítő — légi paktumhoz való csatla-

kozási készségét újból kijelentette. Ami a fegyverkezéseket és a birodalom egyenjogúságát s a Népszövetségbe való visszatérését illeti, hangsúlyozta, hogy ragaszkodik a véderőtörvényben bejelentett 36 hadosztály (összesen 550.000 főnyi békelétszám) felállításához, ezen az alapon viszont hajlandó általános leszerelést korlátozó egyezményeket kötni más hatalmakkal, arányosan leszállítani a létszámot, illetve minden olyan fegyvernemről lemondani, amittől más hatalmak is megválnak. Légi haderő dolgában tapintatosan közölte, hogy a birodalom légi hadereje máris túlszárnyalta Nagybritanniáét; követelésként állította fel a francia vagy angol légiflottávali teljes paritást és pedig azzal, amelyik nagyobb a kettő közül; de, tette hozzá, fenntartással kell élnie a Szovjet légiflottáját illetően, amelyhez, ha nagyobb találna lenni az említett két nagyhataloménál, a Birodalom védelmi szervezetének alkalmazkodnia kellene. Egyáltalában egész hosszú előadásában erősen hangsúlyozta az orosz veszélyt, a kommunista veszedelmet, amely ellen a németység és a Birodalom az egyetlen védelem! Ezt a védelmet állítólag fel is ajánlotta Angliának is. Bejelentette továbbá, hogy Németország flottát is követel és pedig a brit flotta 35%-át kitevő tengeri haderőt. A Népszövetségbe csak akkor térne vissza, ha egyenjogúsága, mint nagyhatalomé, az egész vonalon respektáltak, azaz pl. joga koloniális mandátumokra, illetve kolóniákra elismertetnék.

Az angol miniszterekre a Führer nagyvonalú, erős öntudattól áthatott előadása, melynek meghallgatására Berlinbe utaztak, nem véve tekintetbe az előbbeni udvariatlan lemondást, a jelek szerint nem tett megnyugtató benyomást. Angliában, mely a háború utáni európai pacifizmus, a „no more war” (soha többé háború) mozgalom hazája, a béke kollektív megszervezésének gondolatából indulnak ki. A brit birodalom közvéleménye el van határozva arra, hogy nem vesz részt több háborúban. Erre a gondolkodásra, amelynek egyik prominens képviselője Sir John Simon (nem Mr. Eden), erős csapást mértek a Führer kendőzetlen beszéde és harcias szellemtől áthatott, bár békés célokat hangoztató kívánságai. Ezt a brit külügyi államtitkár delikátnan úgy fejezte ki, hogy „a berlini megbeszélések hatalmas véleménybeli különbségeket fedtek fel”. Úgy, ahogy a német álláspontot a Führer előadta, az abszolút igazság szempontjából bármennyire jogosak is az összes német követelések, azt a benyomást keltették a két lehangoltan távozó angol politikusban, hogy — nincs mit csinálni, nincs megegyezési lehetőség. Hitlerben viszont erős csalódást kelthetett az a tény, hogy angol hallgatóira a Szovjet-orosz veszedelemre és ebből a szempontból az angol-német érdekközösségre való hivatkozás nem tett teljesen meggyőző hatást. Ugyálszik, és ezt Eden moszkvai útja is megerősíti, van más veszedelem, amittől az angolok egyelőre jobban tartanak.

Míg Simon hazautazott, a Lordpecsétör tovább folytatta információk körútját. Legközelebbi állomása a vörös főváros volt, ahol a kommunista internacionálé, a Kommunista Párt és a Szovjet vezetői — Sztálin, Molotoff, Litvinoff — rendkívül ügyesen mindent megtettek, hogy a berlini benyomást a maguk számára kihasználják. Külsőségekben és belső nünaszokban — Eden volt az első idegen államférfi, kit Sztálin hivatalosan fogadott — egyaránt aláhúzták a találkozás nagy jelentőségét és ama kívánságukat, hogy a brit birodalom esetleges követeléseinek legmesszebbmenő teljesítése árán is szolgálni akarják az angol-orosz kooperációt. Úgyálszik távolkeleti szándékaikról és katonai erejükéről is megnyugtató képet tudtak a birodalom képviselője előtt festeni, ami talán annál könnyebb volt, mert hiszen London három nagy Dominionjára (Kanada, Dél-Afrika, Ausztrália), ipari fejlődésére, keletafrikai kolóniáira való tekintettel mindinkább japánellenes irányt kezd váltani. A moszkvai találkozás befejezésekor

kiadott hivatalos nyilatkozat szinte meglepően meleg kifejezésekkel ünnepli a teljes brit-szovjet összhangot —: a teljes barátságosság és őszinteség szellemében „együttműködnek abban, hogy egyenlő biztonság jusson részül mindenkinek“; „a két birodalom között nincsen érdekellentét.“ Alig hat évvel azután, hogy a diplomáciai viszony London és Moszkva között egyáltalán helyreállott: nagy eredmény, amelynek jelentőségét nem becsülhetjük alá! Magyar szempontból — bárhogy alakuljanak is a viszonyok — mindenesetre kiemelendő, hogy a magyar külügyminiszter helyesen ismerte fel a politikai fejlődés irányát, amikor keresztülvitte egy orosz-magyar diplomáciai viszony felvételét.

Mr. Edent a moszkvai ünneplés után — Litvinoff Nagy-Britannia királya és India császára egészségére üritette poharát s a szovjetzenekar a God Save the King-et játszotta — fárasztó útja Varsóba vitte, ahol kordialis melegséggel, tiszteletadással, az angol politika iránti megértéssel fogadták, de nem azzal az átölelő, megejtő ünnepléssel, mint Rettenetes Iván cár utódainak fővárosában. Varsó és a lengyel probléma különösen nehéz dió a nagyhatalmak számára. Lengyelország helyzete pedig — bizonyos arányok betartásával — földrajzilag és történelmileg sokban hasonló a mienkhez — nem könnyű. A lengyel államférfiak — elsősorban Pilsudsky marsall — megmagyarázták Nagy-Britannia küldöttjének, hogy Lengyelország, bár természetesen hajlandó a béke biztosítására irányuló politikában közreműködni és a szerződések vagy határok megváltoztatására nem törekszik, mégis a kölcsönös segélynyújtást stipuláló egyezményekben — amelyek összessége a Keleti Locamo — nem mehet bele. Nem tűrheti, hogy esetleg idegen — akár vörös, akár barna — csapatok vonuljanak át a területén a megtámadott fél védelmére. A lengyel történelem több példát ismer, amikor az így bevonuló csapatok egyrészt tönkrepesztítették az országot, másrészt — többet nem vonultak ki területéről. A varsói kormány azonban hajlandó lenne Anglia kívánságának engedve résztvenni még az ilyen egyezményekben is, de csak akkor, ha Anglia viszont hajlandó a maga részéről Lengyelország területét és határait garantálni. Lengyelország nem csinál németbarát politikát, de nem hajlandó magát németellenes politikába belevinni, mikor sikerült a Birodalommal szemben fennálló ellentéteit a lengyel-német egyezményben tíz évre kielégítően rendezni. Lengyelország számára a rapallói német-orosz egyezmény integráns fennmaradása jelentette a nagy, életbevágó veszélyt; ezt sikerült a német-lengyel egyezménnyel kiküszöbölni. A francia-orosz kölcsönös segélynyújtási egyezményt — mely a francia-lengyel katonai szövetséget, a lengyel politika megingathatatlan bázisát érintetlenül hagyja — bár nem szívesen látják Varsóban, kevésbé veszélyes Lengyelország számára Rapallónál, de n e kívánják, hogy csatlakozzék hozzá. Ez a világos, okos, logikus állásfoglalás — a berlini angol-német találkozó eredményétől nyilván Varsóban sem voltak különösen elragadtatva — erős benyomást tett Edenre, akinek látnia kellett, hogy a hatalmaknak Lengyelország életérdekeivel számolniuk kell.

A Lordpecsétőr prágai félnapos látogatása már inkább csak udvariassági jellegű volt, mert hogy a Csehszlovákia „békeakarásáról és együttműködésre való hajlandóságáról“ meggyőződjenek, azért nem volt érdemes a varsó-prágai vargabetűt csinálnia. Hogy az orosz-cseh kölcsönös segélynyújtási szerződés készen van, azt sem Prágában tudta meg Mr. Eden. Amennyire kellemetlen érzésekkel fogadták azonban Rómában és Párizsban azt a hírt, hogy az angol miniszterek az előzmények dacára, ellátogattak Berlinbe, annyira be kellett mindenütt látni, hogy a különösen gondolkodó, nem egyseges brit kabinet és közvélemény felvilágosítására az egész körút abszolúte

fontos volt, mert a brit korona miniszterei közvetlenül saját tapasztalásból ismerhették meg a három nagyhatalom helyzetét és vezető államférfiainak felfogását. Explorációs útnak rendkívül értékes volt.

A KÉRDÉS, AMIRE a hatalmaknak — azaz a régi antant nagyhatalmak több évi megszakítással ismét helyreálló egységfrontjának — meg kell találniok a választ: sikerül-e Németországnak (az egységvonalon jogos) követelményeiből teljesíteni annyit, amennyi az összes érdekeltnek hozzájárulásával (s köztük van ma Szovjetországnak is), tehát gyakorlatilag megvalósítható? Sikerül-e ezt végrehajtani anélkül, hogy Németország újabb, hogy úgy mondjuk, egyoldalú lépésre kapjon bátorítást és hogy a hatalmak presztízse csorbát szenvedjen? Oly módon, hogy biztosítékuk legyen a jövőre és megkísérelhessék a siker némi csekély reményével a Birodalmat a nemzetközi együttműködés útjára vinni szilárd fellépéssel, de anélkül, hogy a kétségbeesett ellenállás lángját fellobbantsák a Hitler által oly egységessé és fegyelmezetté tett németsejgekben, engedékenységgel, de anélkül, hogy ez végül a fegyverkezési versengés révén elkerülhetetlenül olyan pusztító háborúhoz vezessen, melynek eredménye kétségtelen: az európai civilizáció pusztulása. Nem csekély probléma az, mint látjuk, mely megoldásra vár s a megoldás első kísérletét mutatja Stresa és utána Genf. Adva van hozzá: az egyik oldalon a németiség, 67 millió ember a birodalmon belül, Európa szívében, kolosszális munka- és fogyasztóképességgel, 10—15 millió a birodalmon kívül, akiket a Führer egységessé, németté, a völkischer Gedanke hordozóivá tett. Céljaik, igényeik, ezek jogossága, amit ma már az angol sajtó oly tekintélyes orgánuma, mint a Times is — sajnos, kissé későn — teljes szívvel támogat, ismereteseik. Szellemük: tagadhatatlanul katonai, bár defenzíven tartott, diplomáciai értelemben azonban alig félremagyarázhatóan offenzív. Ezzel szemben áll öt nagyhatalom: Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Lengyelország és Szovjetországnak, két kishatalmi csoport: a kisantant és a Balkánszövetség, egyenként és a csoportokon belül is változékony és sokféle érdekekkel, ide-oda szövődő érdekszálakkal és lélektani színezéssel.

Vegyük sorra: Nagy-Britannia. Már jeleztük, hogy közvéleménye erősen martalékkává lett a háborúutáni quietista, elvont pacifizizmusnak. Mint minden extrémizmusnak — a pacifizizmussal szemben a tiszta militarizmus áll — legfőbb hibája, hogy nem lát mást, csak önmagát; dogmatikájában meg van fogva s azt hiszi, ha ő nem akarja a harcot, nem is lesz, ha ő eldobja a fegyvert, nincs kivel verekednie, csak jó példát kell mutatnia. Meggyőződésem szerint a pacifistánál alig van veszedelmesebb háborús provokáló: tehetetlenné teszi önmagát s akcióra képtelen akkor, amikor tettekész ellenfele az akciót rákényszeríti. Ez tehát eddig megakadályozta a brit államférfiakat abban, hogy nagyobb határozottsággal léphessenek fel. Háború esetén, mondják, hiányoznék már az első százezer önkéntes, aki harcba hajlandó menni. Azonfelül pótolni kell a légi flotta és a haditengerészet kiáltó hiányait, hiszen az elsőre maga Hitler rámutatott. Hozzájárul ehhez a britek hagyományos húzódozása minden újabb kontinentális lekötöttségtől, aggodalmuk, nem segítik-e a francia hegemonia kiépítését és végül igazságérzetük, amely megmondja nekik, hogy mily mértékben igaza van Hitlernek s mi mindenben van igaza. De ezzel szemben áll növekvő félelmük a német hegemoniától, az a tudatuk, hogy ez őket sem fogja kímélni: tehát mindaz a motívum, amely VII. Edwárd politikáját vezette és harmincegy éve létrehozta a hihetetlennek látszó angol-francia antantot, huszonnégy éve pedig a még valószínűtlenebb angol-orosz megegyezést. Ugyanez a valószínűtlen folyamat még fokozottan megnehezített körülmények közt ment végbe most

is. Amit II. Vilmosnak és Tirpitznek sikerült 1904 és 1914 közt létrehozni, azt — a nagy németellenes koalíciót — Hitler alig húszegynéhány évvel később ismét tető alá hozta. Egy ó-görög közmondás szerint: *δνοῖν ἂ μα ὀτ ἡ vai ονx εστὶν ἀνδρὸς σοφον*; „bölc ember nem követi el kétszer ugyanazt a hibát“.

Franciaország lelkülete és célja egyszerű: Németországot mindenképpen hatalma alatt tartani, mert fejlődése életét veszélyezteti. Mivel azonban a legnémetgyűlölőbb franciát sem lehet offenzív, pláne preventív háborúba belevinni — komplikálja a dolgot a Locamo-szerződés, mely szerint Nagy-Britannia és Olaszország a megtámadott fél (esetleg tehát Németország) segítségére siet — Párizs igyekszik az egész munkát: Németország izolálását, fejlődésének megakadályozását, állandó legyőzését diplomáciai eszközökkel elérni. Ebben eddig fényes sikerei is voltak: megszerezte — a diplomáciáikig értékes, de katonailag szinte teljesen értéktelen kisantanton kívül, Szovjet-Oroszországot, melynek légiflottája állítólag kiváló s mely a balti államokat Németország ellen fordíthatja; Olaszországot —: mindkét szövetséges újból való megszerzésében a Német-Birodalom bel- és külpolitikájának azonban döntőbb része volt a franciák minden ügyességénél. És — Stresa és Genf igazolják — megtartotta, biztosította Anglia támogatását.

Olaszország: helyzetét és politikáját mint ezt mindenki, aki nem kívánságai szemüvegén át nézi a világpolitika eseményeit, 1931 óta láthatta, determinálta az osztrák kérdés. Ma a Német-Birodalomnak Mussolini Olaszországánál határozottabb, akcióra képesebb, gyorsabb mozgású ellenfele nincs Európában. Akciója világos, tétovázás nélküli — amennyiben Németországról, illetve Ausztriáról van szó. Már más a helyzet, ha a kisantantot vagy a Balkánszövetséget vesszük, de egyelőre ezt is elhatározóan befolyásolja az osztrák helyzet.

Lengyelország helyzete rendkívüli nehézségére rámutattunk. Laval moszkvai útja előtt megáll Varsóban. Feladata lesz megállapítani, mi az, amit Varsó vár, joggal elvár és megkövetel ahhoz, hogy biztonságérzettel építhesse ki politikáját a francia-lengyel szövetség alapján, mely továbbra is bázisa Lengyelország politikájának. Kérdés, mit tudnak e biztosítékokból Franciaország és szövetségesei, illetve barátai megadni.

Szovjet-Oroszország németgyűlölete a kommunista üldözéseknél kezdődött és ma kiengesztelhetetlennek látszik. Félelme a Birodalom keleti expanziós terveitől — Litvánia és Ukrajna — nem kevésbé nagy. Politikája nem látszik komplikáltnak, ha nem vesszük külön tekintetbe a kommunista moralitást: minden terv jó, mely Németország erejét csökkenti, őt sakkban tartja, ha még oly kategorikusan jelentette is ki a moszkvai látogatás kommunikéje, hogy a Szovjet politikája nem irányul egyetlen állam ellen sem s nem törekszik egyetlen állam bekerítésére sem.

A kisantant, bár ragaszkodik a francia szövetséghez, csak magyar revízióellenes és Habsburg-ellenes politikában egységes. Csehországiak ugyan tényleg életbevágó érdekei szólnak a német expanzió ellen. Az Anschluss olyan vonzóerőt gyakorolna a háromfélmillió öntudatos és gazdaságilag erős Szudeta-németre, hogy a cseh köztársaság léte hamarosan veszélyeztetve lenne. Mégis, Benes sokszor kijelentette: inkább Anschluss, mint restauráció. Ugylátszik, a köztársaság léte szempontjából az utóbbit veszesebbnek és közvetlenül veszedelmesebbnek tartja az Anschlussnál. Ezért az osztrák csatlakozás elleni védekezést átengedi a nagyhatalmaknak. Romániát az Anschluss nem, a német expanzió pedig kevésbé aggasztja. Ellenkezőleg gazdaságilag erősen keresi a közeledést Németország felé. Jugoszlávia majdnem nyíltan németbarát; az Anschluss, mely Olaszország pozícióját több mint

ellensúlyozná, egyenesen szívesen látja. De a három állam együtt épügy, mint a Balkán-antant ma elég egységesen, de nem fenntartás és semmiesetre sem ellenszolgáltatás nélkül, követi a francia politikát.

A MÁRCIUS 16-i német deklaráció után a diplomáciai kezdeményezést Mussolini ragadta magához, április 11-re Stresába hívta össze Nagybritannia és Franciaország képviselőit. A stresai háromnapos konferencia eredménye azt mutatja, hogy Németország fellépése és különösen Hitler kijelentései erősebben a másik két nyugati nagyhatalom felé kergették a brit kormányt, semmint eredetileg szándéka volt. MacDonald miniszterelnök, aki épügy, mint Flandin, személyesen jelent meg Isola Bellán, a Borromeo-palotában, már a konferencia kezdetén hangsúlyozta Nagybritannia teljes szolidaritását a másik két nyugati nagyhatalommal és figyelmeztetett mindenkit, ne remélje, hogy ezt a szolidaritást megzavarhassa s a hatalmakat egymás ellen uszít-hassa. A stresai eredmény mindenesetre nagy személyes sikere Mussolini-nak s a francia-olasz németellenes akciópolitikának. A hatalmak megegyeztek abban, hogy a francia tiltakozást a német egyoldalú felszerelés ellen, amit szerződészegésnek minősítettek, támogatni fogják a Népszövetségi Tanácsban. Hogy további szerződészegéseknek elejét veendő, a népszövetségi szankciók megfelelő alkalmazását vagy kiépítését tanulmányozni fogják. Az osztrák kérdésben ismét hangsúlyozták érdekközösségüket és azt az elhatározásukat, hogy Ausztria függetlenségének veszélyeztetése esetén az ennek elhárítására szükségessé váló eszközökről azonnal tanácskoznak. Olaszország javaslatára kijelentették, hogy méltányosnak tartják Ausztria, Magyarország és Bulgária felszabadítását a békeszerződések katonai határozmányai alól s a célból, hogy a megfelelő biztonság keretében, a közvetlenül érdekelt hatalmak — a kisantant s a Balkán-szövetség is hozzájárulhassanak ehhez, május végére az összes érdekelt konferenciájának összehívását határozták el.

Stresa után Genf a Népszövetség fóruma előtt könyvelte el a francia-olasz politika diplomáciai sikerét és a három nyugati nagyhatalom szolidáris politikájának eredményét. A Tanács tizenhárom szavazattal — Dánia tartózkodott a szavazástól — tényleg erős határozatban bélyegezte meg azt, amit a nagyhatalmak javaslata „nemzetközi kötelezettségek egyoldalú megszegésének” nevezett. Feltűnő volt, hogy a határozatot Beck lengyel külügy-miniszter is megszavazta. MacDonald miniszterelnök ezekután az Alsóházban tett nyilatkozatában hangsúlyozta, hogy a brit kormány nyitva óhajtja tartani a Németbirodalom előtt a Népszövetség kapuját, még ha ma rossz néven veszi is a hatalmak genfi fellépését. A német kormány ugyanis csupán egy Önérzetesen megfogalmazott tiltakozó nyilatkozatban utasította vissza a Tanács döntését, melynek „nem volt joga a Birodalom eljárását bírálni” — mégis nehéz, sőt lehetetlen megmondani, milyen következményei lesznek a stresai és genfi határozatoknak. Ki tudja előre látni, mire ragadhatja magát Hitler vagy az egymást követő ütések milyen feltartóztatlan folyamatot indítanak el? Anglia továbbra is igyekszik közvetítő lenni Németország és saját barátai között. Meddig képes ezt a szerepet játszani és a válaszüton mire határozza magát? Fenyeget-e újabb kritikus fejlődés, akár Ausztriában, amitől az olaszok tartanak, akár a rajnai demilitarizált zónában, ami a franciákat tölti el aggodalommal, vagy a német-litván viszonylatban? Mind kérdések, melyekre választ adni lehetetlen. Elrepült a nagy kő — kit hogyan talál el — nincs annak megmondhatója.

MAGYARORSZÁG szempontjából — az általános helyzeten kívül — két körülmény vagy esemény bír fontossággal: az egyik a stresai határozat

következtében összeülő dunai konferencia, mely katonai egyenjogúságunkról és felszerelésünkről s ennek feltételeiről van hivatva tanácskozni vagy határozni. Nagy elégtétellel és belső hálával kell kiemelnünk Mussolini szavának, hűségének, barátságának és igazságérzetének döntő részét a határozatban. A kisantant eddigi nyilatkozataiban a legnagyobb nyomatékkai szegült ellene a katonai egyenjogúság megadásának. A stresai határozatban, melyet a nagyhatalmak hozzájárulása nélkül hoztak, szuverén elhatározási joga megsértését látja. Végül pedig a katonai egyenjogúság megadását súlyos biztonsági feltételektől — nyilván kölcsönös segélynyújtási egyezményektől teszi függővé. A római konferencia mindenesetre alkalmas lesz annak illusztrálására, vajjon azoknak van-e igazuk, akik a szerződések végrehajtásának hiányosságát látva, az igazság szerint kijáró jogokat maguknak megadták, mint Németország; vagy azoknak akik, mint Magyarország, a szerződések lelkiismeretes betartásával és minimális, jogos követeléseik elérését a megfelelő jogi és politikai úton, bízva bölcs és igazságos barátaik támogatásában, keresik.

A másik, számunkra érdekes körülmény az, hogy a népszövetségi Tanács a katonai kérdésben hozott határozatában megalakított bizottsága tagjává Magyarországot is beválasztotta. A bizottság feladata lesz megállapítani, milyen pénzügyi és gazdasági szankciókat kell majd a Népszövetségnek, illetve az összes tagállamoknak a szerződések egyoldalú megszegőivel szemben alkalmazniok. Ha még tekintetbe vesszük, hogy a kisantant államai közül a bizottságba Jugoszláviát választották be, a dolognak még más szempontból való jelentősége is kitűnik.

Itt is, de még sokkal nagyobb mértékben szükséges lesz a római konferencián a felelős — a történelem előtt a nemzettel szemben óriási felelősséggel terhelt — magyar államférfiaknak mérlegelniük fellépésük minden esetleges következményét. Nyilatkozataikban a magyar külpolitika alapvonalairól, irányáról, tengelyéről és céljairól még fokozottabban óvatosaknak kell lenniök, mint sokszor voltak a múltban. A Mussolini elnöklete alatt lefolytatandó értekezlet a mi sorsunkat és helyzetünket illetőleg is igen jelentőségű lesz.

OTTLIK GYÖRGY